

SHAHAR TERRITORIYASINI SHOVQINDAN HIMOYA QILISHDA XORIJ TAJRIBASI

Janabaev Erg'aliy Qarjaubay o'g'li
Jumabaeva Maftuna Ozad qizi

Annotatsiya: *maqolada kishilar ongiga ta'sir qiluvchi shovqin ta'siriga qarshi kurashish zarurati va xorijiy tajribalardan foydalanish haqida fikrlar bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *shovqin, transport, avtomobil, yo'l, qoplama, toliqish, shumomer, tovush manbalari, transport oqimi.*

Insonni har tomonlama o'rganish, uning atrofidagi dunyo bilan munosabati, sog'lig'i nafaqat kasalliklarning yo'qligi, balki insonning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonligi ekanligini tushunishga olib keldi. Inson xar doim tovushlar va shovqinlar dunyosida yashagan. Har kuni umum transport, kechqurun televizor yoki muzika eshitish natijasida turli chastotali tovush to'liqini ta'sirida bo'lamiz.

Bizga ma'lumki, deyarli har bir jism harakati davomida o'zidan shovqin chiqaradi va ushbu shovqin atrof muxitga tarqatadi. Xozirda shaharlarda asosiy tovush manbalari - avtotransport, temir yo'llar, xavo yo'llari va sanoat korxonolari hisoblanadi.

Shovqin asosan ijtimoiy madaniy hayotga, ya'ni atrofda faoliyat olib borayotgan axoliga o'z ta'sir ko'rsatadi. Shovqinning inson organizmiga ta'siri natijasida insonning eshitish qobiliyati pasayadi, nerv va yurak sistemalaring ish faoliyati buziladi, tez toliqish, o'zini zaif xis etish alomatlari sezilib turadi. Izlanishlar va tajribalar shuni ko'rsatadiki, shovqinning inson organizmiga tasiri natijasida inson organizmidagi o'zgarishlar - zaxarli moddalar ta'siridan xam kuchli xisoblanadi. Shovqinning ta'sirida inson organizmining boshqa organlarida xam o'zgarishlar yuzaga keladi. Inson yurak ritmining tezlanishi, inson miyasi aktivligining pasayishi bunga misol bo'la oladi.

Bundan tashqari avtomobil shovqini insonlarning dam olishiga va ishlashiga ham xalaqit beradi, mehnat unumdorligini pasaytiradi va ishchi xodimlarning tez charchashiga saba bo'ladi. SHovqin xar xil yoshdagi insonlarga turlicha ta'sir ko'rsatadi. Katta yoshdagi odamlar shovqinni tez his qila oladi. SHuni ma'lumot o'rnida aytib o'tishimiz joizki, insonlar 27 yoshida shovqinga 46.3%, 28-37 yoshlarida 57%, 38-57 yoshlarida 62.4%, 58 va undan katta yoshlarda 72% o'zining sezgirligini ko'rsatadi. SHaxar shovqinilari sharoitida insonning eshitish analizatori doim tarang holda bo'ladi. Bu eshitish qobiliyatining pasayishiga olib keladi. SHovqin darajasi 70 dB bo'lganda, insonlarmuloqotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, so'zlash aniqligini qiyinlashtiradi, ish faoliyatini olib borishda muammolarni keltirib chiqaradi. SHovqinni aniqlash uchun shumomer yordamida aniqlanadi.

Avtomobil shovqini ko'proq shaxarlarning magistral, ya'ni asosiy

ko'chalarida ko'p kuzatiladi. O'rtacha intensiv xarakatda - 1 soatda 2000-3000 transport birligi qayd etiladigan bo'lsa, avtomobil shovqinining maksimal darajasi esa 90

dBАга teng bo'ldi. Transport xarakatining shovqin xarakteristikasi birinchi navbatda yo'l kategoriyasiga bog'liqdir.

Bizning butun muhitimiz, u yoki bu darajada, shovqin ta'siridan iborat. Odamlar ma'lum bir shovqin darajasiga o'rgangan bo'lib, agar haddan tashqari shovqin bo'lmasa, ular ko'pincha bunga e'tibor ham bermaydilar. Kishilar ongiga ta'sir qiluvchi shovqin ta'siriga qarshi kurashish zarurati xalqaro darajada e'tirof etilgan. Jumladan, BMT Inson huquqlari kengashining 2021-yil 5-oktyabrdagi 48-sessiyasida insonning xavfsiz, toza, sog'lom va barqaror atrof-muhitga bo'lgan huquqini umuminsoniy huquq sifatida e'tirof etgan rezolyutsiya qabul qilindi.

Xususan, bugungi kunga qadar mamlakatimizda zararli shovqin ta'siriga qarshi kurashish masalalarini tartibga soluvchi yagona normativ-huquqiy hujjat qabul qilinmagan.

Misol uchun, "Avtomobil transporti to'g'risida"gi Qonunga muvofiq avtotransport vositalari xavfsizlik, mehnatni muhofaza qilish, ekologiya, sog'liqni saqlash va xavfsizlik talablariga, shuningdek, standartlar va texnik shartlarga muvofiqlik sertifikatiga ega bo'lishi kerak. Shuni ta'kidlash kerakki, bir qator xorijiy mamlakatlarda shovqinga qarshi kurash maxsus qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi. Misol uchun, Yaponiyada 1968-yilgi "Shovqinni tartibga solish to'g'risida", Amerika Qo'shma Shtatlarida 1972-yilgi "Shovqinni nazorat qilish to'g'risida", Buyuk Britaniyada 1996-yilgi "Shovqin to'g'risida" qonunlar mavjud.

Germaniyada transport harakati shovqiniga qarshi kurashda yo'llar chetidagi shovqin darajasini aniqlash uskunalaridan faol foydalaniladi.

Fransiyada avtomatik foto-videokameralar shovqin darajasi kuchli bo'lgan avtomashinani tanib olish, avtomatik ravishda suratga olish va uning raqamini o'qish qobiliyatiga ega shovqin radarlari bilan jihozlangan, ushbu tizim avtotransport egasiga jarima to'lash zarurligi haqida xatni avtomatik ravishda yuboradi.

O'rganish natijasida inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillardan bo'lgan shovqinga qarshi kurashni takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Xususan:

- shovqinning salbiy ta'siriga qarshi kurashishni yanada puxta va aniq tartibga solish;
- ruxsat etilgan shovqin darajasiga aniqlik kiritish;
- belgilangan darajadan ortiq shovqin ta'siri uchun tovon to'lashning huquqiy mexanizmini yaratish.

Ushbu tashabbuslarning imkon qadar tezkorlik bilan amalga oshirilishi jamiyat hayotini yaxshilash, shovqinning salbiy ta'siriga barham berish, shuningdek, zararli mehnat sharoitlariga ega ishchilar hamda shovqin ta'siri mavjud noqulay hududlarda yashovchi aholi uchun adolatli kompensatsiya to'lovlari joriy etilishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Adilov, O. K., Umirov, I. I. O‘., & Barnoev, L. (2020). Transportni havfsiz boshqarish ko‘rsatkichlarini baholash. Academic research in educational sciences,
2. Abdunazarov, J. (2020). Shahar sharoitida avtomobillarni parkovkalashda innovatsion loyihalash tizimi. Scientific-technical journal, 3(6), 62-70.
3. Ismailov T., Xotamov A.T., Isamuxamedova D.U. “SHaharni muxandislik obodonlashtirish va transport infrastrukturasini”. O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2017 yil. 84 –109 betlar.